

PERSPEKTIVE RAZVOJA POLJOPRIVREDE*

DEVELOPMENT PROSPECTS IN AGRICULTURE

J. Petričević

MULTIFUNKCIONALNOST POLJOPRIVREDE

Poljoprivreda je multifunkcionalna grana privrede, pa je stoga i agrarna politika višestрана.

Prehrana i održanje poljoprivrednog stanovništva osnovna je zadaća poljoprivrede. Opskrba nepoljoprivrednog stanovništva i ostale privrede hranom i sirovinama tvori također osnovnu funkciju poljoprivrede. Osim toga vanjska trgovina hranom i poljoprivrednim sirovinama ima i za Hrvatsku trajno veliko značenje.

Nadalje, poljoprivredno stanovništvo i selo predstavljaju, unatoč ubrzanom industrijalizaciji i urbanizaciji, bitan društveni čimbenik razvitka i ravnoteže ukupnog stanovništva i naselja.

Kulturna funkcija sela i poljoprivrede smanjuje se doduše u doba tehničke civilizacije ali je i dalje neosporna u demokratskim zemljama, dok je komunistički sistem u Srednjoj i Istočnoj Evropi razorio neprocjenjiva društvena, gospodarska i kulturna dobra sela i seljaka i čitavog društva. Kako je prema komunističkoj doktrini već gospodarstvo malog seljaka opasna osnovna stanica kapitalističkog društva, sustavno su likvidirani milijuni seljačkog stanovništva, njihova proizvodnja zajedno s njihovim naseljima. Obnova obiteljskih gospodarstava predstavlja danas veliku zadaću u bivšim komunističkim zemljama.

Poljoprivreda je važan ekološki čimbenik. Ona je stoljećima u Hrvatskoj, slično kao u ostaloj Evropi, bila važan čimbenik uspostavljanja ravnoteže u prirodi nasuprot štetnim vanjskim utjecajima čovjeka, kao na primjer uništavanju šume i stvaranju krša. No nažalost, osobito u najnovije vrijeme, poljoprivreda ima u mnogim zemljama i ulogu ekološkog razaranja.

U lipnju ove godine svjetski ekološki kongres u Rio de Janeiro ustanovio je da razaranja prirodnog okoliša predstavlja, kako u nerazvijenim tako i u visoko

* Predavanje na proslavi 150. godišnjice Hrvatskog agronomskog društva u Zagrebu, 1992.

razvijenim zemljama, prvorazredni problem čitavog društva. Zaustavljanje tog procesa i čuvanje prirodnih resursa mora biti trajni temelj agrarne politike i u demokratskoj Hrvatskoj.

Multifunkcionalnost poljoprivrede utječe u velikoj mjeri na njezin dohodak. A to u slobodnom društvu ovisi najvećim dijelom o vanjskim čimbenicima.

Evropska poljoprivreda u demokratskim zemljama, a to djelomično vrijedi i za mnoge prekomorske zemlje, postavlja općenito, na temelju posebnih zakona, zahtjev za paritetni dohodak na rad i kapital u točno definiranim gospodarstvima, koja po određenim normama vode knjigovodstvo, čiji rezultati služe kao temelj za različite agrarno-političke mjere. Na primjer za utvrđivanje cijena i izravnog plaćanja dohotka iz državne blagajne, za izradu programa proizvodnje, za investicije, vanjsku trgovinu itd.

U mnogim zapadnim zemljama dohodak poljoprivrede se, osim putem cijena, nadopunjuje u sve većoj mjeri izravnim plaćanjem iz državne blagajne, u svrhu poboljšanja agrarne strukture i kao dio dohotka proizvođača. K tome većina zemalja štiti na granici carinama ili ograničenjem uvoza odnosno kombinacijom tih mjera svoju poljoprivredu.

Oblikovanje dohotka izravnim plaćanjem vrelo je suprotnosti između poljoprivrede s jedne te potrošača, industrije i trgovine s druge strane. Te se mjere redovito kombiniraju s vanjsko-trgovinskom politikom države posebnim ugovorima o uvozu i izvozu poljoprivrednih proizvoda, u zamjenu za druge proizvode; ograničenjem uvoza i posebnim subvencijama. Taj privredni sektor spada u područje agrarnog protekcionizma.

Međutim, u Evropskoj su zajednici ukinute carine za unutarnji promet, cijene i subvencije se određuju jedinstveno za čitavo područje, pri čemu se uzimlju u obzir posebne prilike u nekim zemljama i krajevima. No Evropska zajednica predstavlja općenito zatvoreni gospodarski prostor, koji je prema vani ograđen protekcionističkim mjerama.

Za razliku od EZ, EFTA nema zajedničke agrarne politike za svoje države članice tj. svaka članica te zajednice ima svoju agrarnu politiku. No u slučaju ulaska u EZ, EFTA bi se raspustila, odnosno neke njezine članice bi u prelaznoj fazi ostale u EGP (Evropskom gospodarskom prostoru), koji se sada organizira. No, sada je još otvoreno pitanje, koje će članice EFTA ući u EZ, i da li će se EZ u današnjem obliku održati.

No s druge strane agrarna politika u zemljama EZ i EFTA kao i u bivšim komunističkim zemljama gubi samostalnost i podređuje se odredbama GATT-a (Opći ugovor o carinama i trgovini) putem takozvane paragvajske runde tj. zaključaka na zasjedanju GATT-a u Paragvaju o liberalizaciji međunarodne agrarne

trgovine. Ti su zaključci stvoreni uglavnom pod utjecajem prekomorskih zemalja Sjeverne i Južne Amerike, koje tradicionalno imaju velike agrarne viškove, te ih nastoje prodati na svjetskom tržištu potpuno slobodno bez ikakvih ograničenja. Te su zemlje načelni protivnici agrarnog protekcionizma, koji u Evropi igra i važnu društveno-političku ulogu u svrhu zaštite minimalnog dohotka poljoprivrede.

Te suprotnosti su izazvale u Evropi, u krugu poljoprivrednih proizvođača, veliku nesigurnost. U očekivanju daljeg negativnog utjecaja na dohodak poljoprivrede i na njezin dalji razvitak u toku su velike promjene u strukturi proizvodnje i stanovništva. Ubrzava se koncentracija poljoprivredne proizvodnje u većim gospodarstvima i odlazak seljačkog stanovništva u druga zvanja. Ta je koncentracija u tijeku kako u zemljama - članicama organizacije EFTA tako i u EZ.

S druge strane u svjetskoj proizvodnji i prometu agrarnim proizvodima svoju ofenzivu pojačava Sjeverna Amerika, koja je pod vodstvom Sjedinjenih Američkih Država u kolovozu 1992. osnovala Sjeverno-Američku Zonu Slobodne Trgovine tj. zajednicu NAFTA-North-American Free Trade Agreement, koja broji 360 milijuna osoba prema 345 milijuna osoba u EZ. Zajednica NAFTA obuhvaća Sjedinjene Američke Države, Kanadu i Meksiko. Ti su konglomerati država za današnje pojmove gospodarski divovi.

No sada ipak treba djelomično relativizirati značenje neograničene slobode trgovine agrarnim proizvodima pod režimom GATT-a. Značajno je da se vlada SAD u izvozu svojih golemih viškova agrarnih proizvoda ne drži GATT-ovih propisa. Taj prigovor dolazi iz kruga Evropske Zajednice i zajednice EFTA. Tako pariški dnevnik *Le Monde* donosi 8. rujna 1992. vijest, da je američki predsjednik G. Bush deblokirao 1,1 milijardu dolara kao subvenciju za izvoz 30 milijuna tona američke pšenice.

S druge strane ukidanje propisanih cijena, carina, kontingentiranja i premija za poljoprivredne proizvode i sličnih protekcionističkih mjera ne isključuje takozvana izravna plaćanja iz državne blagajne u svrhu povećanja dohotka poljoprivrednih proizvođača do određenih granica životnog standarda obitelji. No ta plaćanja imaju za evropskog seljaka odnosno proizvođača slabu stranu zbog otpora nepoljoprivredne javnosti protiv opterećenja državnih sredstava u korist jednog dijela stanovništva i što ta sredstva ne mogu prelaziti određenu granicu.

Nadalje, propisi GATT-a ne osporavaju dotacije iz državne blagajne u svrhu poboljšanja agrarne strukture kao npr. subvencije za melioraciju tla, gradnju puteva, zgrada, opskrbu vodom, strujom itd. Ta su plaćanja danas u zapadnoj Evropi općenito od velikog značenja osobito u brdskim krajevima za razvitak poljoprivrede i ostalih privrednih grana kao i za poboljšanje uvjeta životnog standarda tamošnjeg ukupnog stanovništva. Bez tih dotacija kao i drugih posebnih

mjera za sve privredne grane uključivši, osobito u alpskim područjima, turizam, nalazila bi se čitava privreda i stanovništvo osobito u brdskim krajevima u većini zapadno-evropskih zemalja u vrlo teškim prilikama.

Veliku opasnost za evropsku poljoprivredu u budućnosti predstavlja mogućnost neograničenog uvoza hrane i poljoprivrednih sirovina za industrijsku preradu iz prekomorskih zemalja. Neizvjesnost je s te strane tim veća, što je privreda u tim zemljama općenito povezana s nezdravim socijalnim prilikama i uništavanjem prirodnih resursa. Politika GATT-a i novoosnovane Sjeverno-Američke Zone Slobodne Trgovine (NAFTA) počiva dobrim dijelom na tim temeljima.

Ova skica kontinentalnih i globalnih institucionaliziranih okvira pokazuje sve veći utjecaj vanjskih čimbenika na agrarnu politiku, agrarnu strukturu i opći razvitak pojedinih zemalja. Značajno je pri tome, što je slobodna Evropa poslije Drugog svjetskog rata pošla umjerenim putem u tom pravcu. Dok su prekomorske zemlje na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama razvile svoje programe, u kojima agrarna Evropa teško nalazi svoje mjesto s pretežno seljačkim strukturama, zaštitom obiteljskog gospodarstva i sve većim utjecajem ekološke svijesti čitavog stanovništva na poljoprivrednu proizvodnju.

Osim toga dijela Evrope, nazadovala je poljoprivreda zajedno sa svojim stanovništvom u komunističkim zemljama. Nakon sloma komunističkog poretka ostala su doduše od starog sistema pretežno mala seljačka obiteljska gospodarstva, ali su uglavnom uništene opće gospodarske i društvene strukture, u koje je privatna privreda bila uklopljena. Sada se ta poljoprivreda nalazi u fazi vlastite obnove i ozdravljenja, pred teškim zadatkom uklapanja u opću privredu i društvo, na demokratskim temeljima, u vlastitoj zemlji i u opći privredni razvitak u svijetu.

U slijedećem se poglavlju izlažu neki osnovni problemi i njihovo rješenje u slobodnoj Evropi poslije drugog svjetskog rata, te mogućnosti razvitka poljoprivrede s posebnim obzirom na potrebne agrarno-političke mjere u novoj postkomunističkoj Srednjoj i Istočnoj Evropi.

RAZVOJ I ZNAČAJ POLJOPRIVREDE U SLOBODNOJ EVROPI POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA.

Neposredno poslije drugog svjetskog rata glavni je privredni problem u slobodnoj Evropi bio što lakši i brži prijelaz iz ratne u slobodnu mirnodopsku privredu. Pri tome je poljoprivreda trebala u prvom redu što prije ispuniti zadaću povećanja proizvodnje hrane i sirovina za unutrašnju potrošnju i izvoz.

Ali odmah su se pojavili stari osnovni problemi poljoprivrede u industrijskim zemljama.

Prvi je bio problem paritet dohotka poljoprivrede u usporedbi s nepoljoprivrednim stanovništvom i privredom. Pri tome se u biti radi o paritetnom dohotku za rad i uloženi kapital u poljoprivredi, nasuprot ostalim privrednim granama, i potrošačima jer se te grupe zalažu za što veći uvoz stranih proizvoda, koji su jeftiniji nego domaći proizvodi. Kao oznaku tog sukoba možemo spomenuti agrarni protekcionizam nasuprot liberalnoj koncepciji agrarne politike. Agrarnom protekcionizmu pripisuju se i viškovi proizvoda vlastite poljoprivrede, koji opterećuju čitavu unutrašnju privredu i državne financije.

Kao čimbenici agrarne politike u zapadnim demokratskim državama služe redovito s jedne strane agrarno zakonodavstvo i vlada na razini države a na drugoj strani predstavnici proizvođača u obliku seljačkog ili poljoprivrednog saveza čitave zemlje kao i predstavnici potrošača putem posebnih organizacija, stranaka i sindikata radnika i namještenika. Na temelju postojećeg zakonodavstva u demokratskim zemljama zadnju riječ obično ima vlada. Kao što je prije spomenuto za čitav prostor Evropske Zajednice agrarnu politiku određuje i vodi Središnjica u Brüsselu.

Prema planu o ostvarenju slijedećeg stupnja integracije u okviru Evropskog gospodarskog prostora, članice zajednice EFTA, bi se u prelaznoj fazi udružile sa sadašnjom EZ, koja bi postupno i konačno ostvarila gospodarsku i političku uniju. Ali ni u toj fazi neće postojati obrambena, vojnička unija, koja je još i u planovima u magli. Nasuprot genocidnom ratu Srbije protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine uz pomoć Rusije i Amerike, Evropska je Zajednica bespomoćna. Osim toga je unutarnji, otpor stvaranju evropske političke unije, nakon negativnog rezultata plebiscita u Danskoj u porastu. Nakon skromne većine francuskih glasača 20. rujna 1992. u prilog zaključaka u Maastrichtu od 10. prosinca 1991. neće ta zajednica bez reorganizacije moći donositi važne strateško-političke odluke, za koje su propisani jednoglasni zaključci. Već je sada očito da će se planovi o stvaranju političke a kasnije i vojničke unije morati znatno umanjiti, te buduću integraciju slobodne Evrope graditi na skromnijim i stvarnijim temeljima umjesto gradnje kula u oblacima. Tome otrežnjenju daje svakako snažan poticaj neuspjeh odnosno katastrofa i blamaža politike Evropske zajednice u uskoj suradnji s vladom Sjedinjenih Američkih Država, nasuprot srpskoj agresiji s ruskim zaleđem.

Unatoč tome nastaviti će se postupno privredna integracija Evrope, koja će obuhvatiti ne samo države članice EZ i EFTA nego vjerojatno i neke bivše komunističke države u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi. Današnja politička i privredna kriza u prostoru EZ i EFTA nasuprot zaostalosti u bivšim komunističkim državama smanjuje izgleda za stvaranje jedinstvenog političkog i gospodarskog evropskog prostora. Stoga je prirodno da bivše komunističke države traže put za privrednu integraciju u svom vlastitom prostoru.

STANJE POLJOPRIVREDE U HRVATSKOJ NAKON SLOMA KOMUNISTIČKOG PORETKA I JUGOSLAVIJE NASUPROT SLOBODNOM SVIJETU

Komunističko je vodstvo u bivšoj Jugoslaviji nakon neuspjeha kolektivizacije bilo uslijed pomanjkanja hrane prisiljeno na koncesije privatnom sektoru. Različite mjere u tom smislu donijele su poboljšanje opskrbe tržišta poljoprivrednim proizvodima, ali prave liberalizacije u smislu trajnog unapređenja proizvodnje naročito obiteljskog gospodarstva, privatnog vlasništva i privatne inicijative nije bilo. Privatni je sektor smatran nužnim zlom, dok je težište investicija, unapređenje stručnog rada u proizvodnji, preradi i na tržištu i dalje ostalo na kolektivnom tj. državnom i socijalističkom zadružnom sektoru. Unatoč stručnom i tehničkom napretku na nekim područjima pečat je i toj fazi udario komunistički partijski birokratizam.

Nakon sloma Jugoslavije taj je razvitak poljoprivrede u Hrvatskoj nastavljen, a da do sada ipak nije postignut veći napredak. Privatni je poljoprivredni sektor danas još u većoj mjeri temelj opskrbe hranom čitavog stanovništva, dok je prijašnja kolektivna nadstruktura ostala bez političkog temelja i nalazi se u društveno-političkom zrakopraznom području. Načelni zaokruženi agrarno-politički program, koliko je poznato, ne postoji ni u vladajućoj stranci ni u opoziciji. Svakako bi trebalo u duhu demokratskog društva izraditi i utemeljiti posebnim zakonom i u njemu definirati novi agrarno-politički sustav i zadatke poljoprivrede te odrediti sredstva za ostvarenje tog programa. Neophodno je potrebno donijeti poljoprivredni zakon za Republiku Hrvatsku. Bez zakonske osnove nema službene agrarne politike. Do sada su obavljene neki pripremni radovi koji mogu poslužiti kao podloga za izradu zakona o unapređenju poljoprivrede u Hrvatskoj. Spominjem ove radove: Dr. J. Petričević: Agrarna politika u Hrvatskoj, predavanje u Privrednoj komori Hrvatske, Zagreb, 21.III.1991. - Zajedničko djelo istaknutih stručnjaka u Hrvatskoj: Programi razvoja obiteljskih gospodarstava, "Hrvatski farmer", Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1992. - Program preobrazbe i razvoja poljoprivrednog zadrugarstva u Hrvatskoj, Zadružni savez Hrvatske, Zagreb, 1991.

Privatna inicijativa i privatno vlasništvo trebali bi biti temelj agrarno-političkog sustava u demokratskoj Hrvatskoj.

Za zemljište nepoljoprivredne naravi osim šuma, vodenih i neplodnih površina tj. za gradska i druga naselja, površine za promet, industrijske i druge svrhe potrebna je posebna zakonska podloga, pri čemu s obzirom na teška hrvatska iskustva treba osobitu pažnju posvetiti opsegu vlasništva stranih osoba, poduzeća

i ustanova kao i društvenoj kategoriji vlasništva.

Pod komunističkom vlašću oduzeta dobra, zgrade, parkovi, šume i vodene površine treba vratiti njihovim vlasnicima ili im nadoknaditi vrijednost tih objekata.

Vlasništvo, gospodarenje i njegu šuma, vodenih i neplodnih površina treba urediti posebnim zakonom. Pri tome treba uzeti u obzir da šuma, ribnjaci i neplodne površine često tvore organski sastavni dio poljoprivrednog gospodarstva.

Tim se pitanjima u ovom okviru ne možemo posebno baviti. No bitno je naglasiti, da je potrebno stvoriti političke i zakonske preduvjete za privatnu inicijativu, privatno vlasništvo i zakup u poljoprivredi u demokratskoj Hrvatskoj.

Ta pitanja treba naravno rješavati i s obzirom na razvitak kako u otprije slobodnoj Evropi tako i u drugim bivšim komunističkim zemljama u Evropi, da se hrvatska agrarna politika može organski uključiti u razvoj u slobodnom svijetu.

Iz dosadašnjeg izlaganja proizlazi da agrarna politika pojedinih zemalja u Evropi i na Zapadu općenito ubrzanim tempom izlazi iz granica pojedinih država i da prelazi u kompetenciju Evropske Zajednice odnosno u još širi okvir Evropskog Gospodarskog Prostrora, koji je sada u nastajanju i koji bi prema prvotnom planu trebao tvoriti prelazno stanje za ulazak u EZ. Međutim, ako se EZ uslijed sadašnje krize ne može ostvariti u predviđenoj završnoj fazi, vjerojatno će Evropski Gospodarski Prostor, koji predstavlja znatno niži stupanj integracije postati osnova za integraciju dosadašnjih država članica EZ i EFTA a postupno i za najveći dio bivših komunističkih država u Srednjoj Evropi, vjerojatno odvojeno.

No, kako smo već vidjeli, privredna se integracija država proširuje u globalnim okvirima GATT-a, koji nije zajednica država nego institucija za ostvarenje pravila o slobodnoj trgovini. Sjedište GATT-a nalazi se u Ženevi u Švicarskoj. U okviru te organizacije postoje velike napetosti između SAD i EZ o agrarnom dosjeu u pregovorima u poznatom Urugvajskom krugu, jer američka vlada traži potpunu liberalizaciju agrarnog tržišta, čemu se EZ žestoko protivi. Tako su na sastanku Sedmorice Velikih početkom srpnja 1992. u Münchenu vodili posebne pregovore predsjednik F. Mitterand u ime EZ i američki predsjednik G. Bush o agrarnom dosjeu. Međutim, ni ti pregovori nisu završili uspjehom. S evropske se strane predstavnici poljoprivrede i vodeći političari protive ekstremnom trgovačkom načelu GATT-a i naglašavaju odgovornost i organske funkcije poljoprivrede u ekološkom pogledu, s obzirom na odnos prema životinjama te na socijalnu funkciju poljoprivrede. Međutim, taj spor i dalje traje.

Politika GATT-a izazvala je velike seljačke proteste i demonstracije u Francuskoj, Njemačkoj i drugim evropskim zemljama. O tome svjedoči i protest nekoliko tisuća švicarskih seljaka na protestnoj demonstraciji u Bernu 9. siječnja

1992. Evo nekoliko bitnih, za današnje evropske prilike tipičnih konstatacija, zahtjeva i stavova švicarskih seljaka prema neograničenoj slobodnoj trgovini s manifestacije u Bernu u Manifestu za budućnost seljačke poljoprivrede:

"Našu budućnost, a time i budućnost naših doprinosa u službi društva ugrožavaju u najvećoj mjeri pregovori GATT-a. Oni sadrže uski okvir za agrarnu politiku, da na kraju u čitavom svijetu stvore jedinstvene gospodarske uvjete za slobodnu trgovinu kao vrhovno načelo. U tom sistemu mogu samo oni preživjeti, koji s dobitkom kao ciljem izvlače iz prirode posljednje moguće. Za Švicarsku bi to značilo kraj poljoprivrede, koja pokriva površinu zemlje. Milijuni bi seljačkih obitelji na čitavom svijetu bili uvučeni u nemilosrdnu borbu. Ukupno se ne bi manje proizvodilo, ali bi se zato više trgovalo. Prijedlog GATT-a ugrožava time milijune seljačkih obitelji samo zato, što po čitavom svijetu djelatna trgovačka poduzeća žele povisiti svoju dobit.

Mi odlučno odbijamo ovaj GATT-ov prijedlog, koji jednostrano pogoduje trgovini. Mi zahtijevamo da GATT-ova pravila i ubuduće svakoj zemlji dopuštaju agrarnu politiku, koja je prilagođena vlastitim prilikama. Mi smatramo preživjelom GATT-ovu filozofiju koja je jednostrano usmjerena na trgovinu. Mi zahtijevamo da se osim trgovine uzmu u obzir i drugi aspekti kao zaštita okoliša i zemaljski prostor kao i općenito uzastopno izdašni način gospodarenja.

Mi smo spremni i svoj prilog dati za sređena međunarodna tržišta. I mi smo voljni nastaviti ograničenje proizvodnje putem na kojem se nalazimo već mnogo godina. Time mi ne opterećujemo svjetska tržišta a k tome dajemo i izvoznim zemljama povoljnu priliku za pristup tržištu. Tražimo od savezne vlade, da se punom odlučnošću založi za multifunkcionalnu poljoprivredu. Osobito tražimo da se odupre jednostranom liberaliziranju i gubitku svog vlastitog prostora akcije".

Ovi su zahtjevi jasni i odlučni. No u usporedbi s demonstracijama i zahtjevima francuskih i njemačkih seljaka oni su još skromni i blagi.

S druge strane ne smijemo previdjeti da i demokratski svijet u Evropi ima još mnogo neriješenih društvenih i gospodarskih problema ali da u tim krizama nisu ugrožene osnovne ljudske slobode i egzistencija ljudskog bića.

Na drugoj strani ljudsko se društvo općenito kao i poljoprivreda i seljak u komunističkom poretku i nakon njegovog sloma našlo pred teškim problemima.

INSTRUMENTI AGRARNE POLITIKE U DEMOKRATSKOJ HRVATSKOJ

Zadaci agrarne politike u Hrvatskoj i uklapanje hrvatske poljoprivrede u opću privredu i društvo u unutrašnjosti, nemaju još jasne obrise ni u Evropi i svijetu. Vrijeme prolazi i postoji velika opasnost da agrarna kao i opća privredna politika

ostanu bez solidnih političkih i zakonskih temelja pa da se krupni problemi rješavaju improvizacijama i jednostrano. Sada se konkretno radi o potrebi jasne i određene agrarne politike u unutrašnjosti, u europskim i svjetskim okvirima.

S obzirom na temu ovog predavanja ovdje se sada mogu samo u obliku skice nabrojiti potrebni nosioci, programi i instrumenti hrvatske agrarne politike na dugi rok na toj liniji.

Prvi uvjet dugoročne agrarne politike danas je u svakoj naprednoj demokratskoj državi zakon o poljoprivredi obavezan za državu, poljoprivredu, ostale privredne grane kao i za ukupno stanovništvo. Taj bi zakon trebala u nacrtu u dogovoru s predstavnicima poljoprivrede i vlade prirediti u Saboru posebna komisija uz pomoć stručnih odbora, zavoda, organizacija i pojedinaca. O sadržaju toga zakona već je prije u ovom referatu bilo govora.

Bitno je, da se bez zakona o poljoprivredi ne može voditi određena agrarna politika.

No osim države, mora i poljoprivreda izgraditi svoju slobodnu privatnu agrarno-političku organizacijsku strukturu s jednom stručnom središnjicom, koja skuplja i priređuje dokumentaciju putem svojih članova i svog ili državnog središnjeg instituta o ekonomskom stanju poljoprivrednih gospodarstava i čitave poljoprivrede. To je uobičajena praksa u zapadnoevropskim zemljama. U tom pogledu je osobito poznat Švicarski Seljački Savez, koji od početka svog opstanka u poslovnoj središnjici ima agrarno-ekonomski institut, čiji rezultati o ekonomskom stanju seljačkih gospodarstava služe kao podloga i za državne mjere ne samo o cijenama poljoprivrednih proizvoda odnosno o dohotku poljoprivrede nego i u druge svrhe. Slične privatne organizacije imaju i druge evropske zemlje.

Središnje poljoprivredne organizacije pojedinih evropskih zemalja udružene su na privatnoj bazi u Evropski savez poljoprivrede (Confédération européenne de l'Agriculture CEA, Europäischer Verband der Landwirtschaft), koji na međunarodnom području zastupa interese evropske poljoprivrede. Ta organizacija ima sjedište u Bruggu u Švicarskoj.

U Hrvatskoj postoji danas potreba za središnjom hrvatskom gospodarskom poljoprivrednom organizacijom, koja bi se trebala učlaniti u Evropski savez poljoprivrede.

Središnji poljoprivredni savezi u Evropi i prekomorskim zemljama zastupaju interese poljoprivrede i igraju važnu ulogu u odnosu prema državi i drugim privrednim i društvenim organizacijama.

Struktura tih središnjih stručnih poljoprivrednih organizacija je mnogostrana i jaka, a sastoji se od poljoprivrednih organizacija na saveznoj ali često i na pokrajinskoj razini.

Stručne su "poljoprivredne organizacije" redovito izvan političkih stranaka, što naravno vodi do stranačko-političke neutralnosti, i omogućava središnjicama uspješan rad u interesu čitave poljoprivrede. Preko guste mreže svojih stručnih organizacija stoji njihovo seljačko članstvo u vezi s vodećim organima.

U zapadnoj je Evropi dobro izgrađeno stručno poljoprivredno školstvo. Danas prosječno seljačko gospodarstvo postavlja takve zahtjeve na organizaciju i upravu da seljak odnosno poljoprivrednik redovito nakon osnovne škole posjećuje opću poljoprivrednu a često i posebne stručne škole za mljekarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo itd. K tome dolaze ženske seljačke škole za buduće domaćice.

Osim, redovitih investicijskih saveznih državnih kredita, u alpskim i nordijskim zemljama, razvijen je poseban sustav gospodarskih i socijalnih mjera u korist seljačkih gospodarstava i njihovih obitelji. Danas se mjere za unapređenje poljoprivrede u brdskim krajevima sve više povezuju s drugim privrednim granama, pri čemu se čitavo stanovništvo i čitava privreda u velikim prostorima smatraju organskom cjelinom. S obzirom na velika ulaganja materijalnih sredstava i ljudske snage s posebnim stručnim kvalifikacijama danas u poljoprivredi u evropskim zemljama intenzivno stručno savjetovanje zauzima posebno mjesto. Tu funkciju obavljaju u prvom redu "državne poljoprivredne službe" paralelno ili zajedno s poljoprivrednim školama. K tome dolazi posebna savjetodavna djelatnost privatnih stručnih poljoprivrednih organizacija.

Čitavo se savjetovanje u poljoprivredi može grubo podijeliti u ove tri grupe:

1. ekonomsko savjetovanje o organizaciji, investicijama, radnoj snazi, vođenju i ekonomskoj kontroli gospodarstva pomoću knjigovodstva u cjelini ili samo za neke njegove grane.

2. Savjetovanje o upotrebi tehnike i rada u poljoprivredi.

3. Savjetovanje posebne stručne naravi za pojedine grane.

No ekonomsko i stručno tehničko savjetovanje osobito s obzirom na organizaciju i vođenje čitavog gospodarstva ne može se uvijek odvojeno provoditi.

Danas je razvoj zapadnoevropske poljoprivrede na takvom stupnju da je prijašnji seljak samouk gotovo posve iščeznuo. Već u pogledu financiranja, gradnje i organizacije novog gospodarstva ili reorganizacija postojećeg, suočen je i seljak i veliki posjednik s takvim zadacima, da je suradnja agrarnoekonomskih i tehničkih stručnjaka u svim fazama izgradnje kao i kasnijeg vođenja gospodarstva neophodno potrebna.

Danas je značenje poljoprivrede, s obzirom na njezinu multifunkcionalnost, općenito priznato, usprkos već prije navedenim sporovima, što u zapadnoevropskim zemljama dolazi do izražaja osobito jako u izgrađenom poljoprivrednom školstvu i u službi stručnog savjetovanja pretežno na račun države kao i u

značajnim investicijskim državnim kreditima za poboljšanje opće agrarne strukture, za održanje poljoprivrede i seljačkog stanovništva u prirodno nepovoljnim i gospodarsko zaostalim krajevima. Tako na primjer igraju u švicarskoj poslijeratnoj agrarnoj politici investicijski beskamatni krediti konfederacije jako veliku ulogu u unapređenju i održanju visokog stupnja razvijenosti poljoprivrede. Značenje tih kredita osvjetljuje stanje dugogodišnjih akumuliranih švicarskih saveznih investicijskih poljoprivrednih kredita, što je u godini 1990. iznosio 1,3 milijarde franaka. Iste su godine isplaćeni novi krediti u iznosu od 266 a otplaćeni 253 milijuna franaka.

U svrhu boljeg razumijevanja razmjera tih kredita treba navesti da je bruto prihod švicarske poljoprivrede iznosio 8,7 milijardi franaka u godini 1988. i da ta svota uključuje subvencije države u iznosu od 1 milijarde franaka.

Opća je pojava u zapadnim industrijskim zemljama, da uslijed poboljšanja agrarne strukture i odlaska poljoprivrednog stanovništva u druga zvanja udio malih seljačkih gospodarstava u ukupnoj poljoprivredi stalno opada. No s druge strane zapadne evropske zemlje nastoje održati tu kategoriju gospodarstva u izvjesnom opsegu s obzirom na ublažavanje negativnih ekoloških i socijalnih posljedica neprestane urbanizacije i industrijalizacije u agrarnim područjima. Zato je osobito važno razviti brdska i periferna područja koja su u Hrvatskoj pod stranom vlasti prije i poslije drugog svjetskog rata jako zapostavljena. U tim se krajevima poljoprivreda ne može izolirano obnoviti i napredovati, nego samo u okviru općeg plana za razvoj ukupne privrede, gdje poljoprivreda, obrt, industrija, turizam i promet tvore organsku cjelinu. Osobito su alpske zemlje Švicarska, Austrija, Njemačka, Francuska i Italija sustavno ostvarile i dalje ostvaruju opće privredne programe, uključivši poljoprivredu, te postižu zamjerne rezultate. Glavni je cilj tih višestranih programa održati napućenost i privredu u brdskim krajevima u uskoj suradnji privatne inicijative i privrede s državom. Unatoč tome i dalje je ugroženo seljaštvo tradicionalnog evropskog karaktera, pa se traže nova rješenja.

S tim u vezi povelu je Evropsko Vijeće 12. lipnja 1987. na svečanoj priredbi u mjestu Santarem u Portugalu kampanju za ruralni prostor.

Nakon toga je već 22. lipnja 1987. u Švicarskoj pod vodstvom švicarskog ministarstva narodnog gospodarstva otvorena kampanja za Švicarsku nizom akcija. (Vidi knjigu: Lebens- und Wirtschaftsraum, Hans W. Popp und Emil W. Senn, Bundesamt für Landwirtschaft, Mattenhofstr. 5, CH-3003 Bern, cijena Fr. 10).

U Hrvatskoj predstavlja razvitak privrede i stvaranje osnovnih uvjeta za ljudska naselja (prometni putevi, voda, električna energija) u brdskim krajevima i u kršu osnovni privredni i politički zadatak čitave zajednice. No s obzirom na veliku zaostalost hrvatske privrede i ratne štete najbolji uspjeh obećava samo kombinacija svih grana

i takozvane male privrede u čitavoj zemlji. To znači da i poljoprivredu treba razvijati u okviru zajedničkog općeg plana. Organski razvitak, koji nosi čitava privreda, uvjetuje racionalno trošenje sredstava.

* * *

U današnjoj slobodnoj Hrvatskoj nema još jasnih predodžbi i planova o uključivanju hrvatske privrede u evropske okvire. Neke početne hrvatske predodžbe o ulasku Hrvatske u Evropsku Zajednicu brzo su se rasplinule. Hrvatska je sastavni životni dio Evrope i njezina integracija u evropsko zbivanje mora počivati na stvarnoj političkoj i privrednoj integraciji, koja uvjetuje i obrambenu integraciju. Nakon sloma iluzija Zapadne Evrope o uspjehu intervencije Evropske Zajednice protiv agresije Srbije i njezinog etničkog čišćenja treba tražiti nova evropska politička rješenja, u kojima i Hrvatska mora aktivno i trijezno sudjelovati.

Pri tom mora biti osnovni cilj hrvatske politike da samostalna Hrvatska zajedno sa samostalnom i ravnopravnom Bosnom i Hercegovinom uđe u Evropu uz bok prijateljskih naroda i država u Srednjoj Evropi. Na toj osnovi morat će i hrvatska poljoprivreda osigurati svoje mjesto i funkciju u budućnosti.

Adresa autora - *Author's address:*

Dr. Jure Petričević
Laurstr. 10
CH-5200 BRUGG/AG
Švicarska

Primljeno: 28.09.1992.